

ALTERNATIVNÍ TRESTY V NOVÉM TRESTNÍM ZÁKONÍKU

ONDREJ ŠTEFÁNIK

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Abstract in original language

Nový trestní zákoník přinesl množství změn, přičemž výjimku v tomto směru nepředstavuje ani alternativní trestání. Alternativní tresty, ukládání kterých připouští již stávající trestní zákon, prodělaly řadu změn a nadto byl katalog alternativních trestů rozšířen o dvě zcela nové sankce, a to trest domácího vězení a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Tento příspěvek se bude zaměřovat na novou úpravu peněžitého trestu.

Key words in original language

Nový trestní zákoník; Alternativní tresty; Peněžitý trest.

Abstract

The new Criminal Code has brought many changes and alternative sanctions do not stay apart. Alternative sanctions, which could be imposed due to present Criminal Code changed in many ways and two more sanctions were added. There is a completely new sentence of home confinement and also a new ban of access to sporting, cultural and other social events. This paper focuses on new legal regulation of pecuniary penalty.

Key words

New Criminal Code; Alternative Sanctions; Pecuniary Penalty.

Úvod

Peněžitý trest jako sankce za porušení práva nelze považovat za žádné novum. Jeho kořeny v podobě různých pokut či jiných sankcí majetkové povahy bychom snad mohli vypočítávat již v dobách ranního starověku, ne-li ještě dříve. Pravděpodobně již na počátku fungování lidské společnosti, kdy se ještě jenom formovaly zárodky práva, tak jak ho známe dnes, tato sankce v nějaké primitivní podobě existovala. Lze tak usuzovat z důvodu, že lidskému myšlení je přirozeně vlastní úvaha, že je nezbytné „zaplatit“ za své zlé skutky. S velkou mírou pravděpodobnosti lze tedy uzavřít, že již od počátku fungování lidské společnosti představovala určitá majetková ujma (ne nevyhnutně v penězích) následek společensky netolerovatelného chování.

O sankcích majetkové povahy mluví i jeden z nejstarších kodexů chování vůbec – Bible. Na mnoha místech nalezneme příklady, kdy byl majetkový postih pachatele považován za dostatečné řešení jeho protiprávního jednání. Za všechny nelze nezmínit knihu Exodus, 21. Kapitulu, kde třeba nalézáme:

„Když se budou muži prát a uhodí těhotnou ženu tak, že z ní vyjde plod, ale k dalšímu ublížení nedojde, musí pachatel zaplatit pokutu, jakou mu uloží manžel té ženy; zaplatí podle rozhodnutí soudců.“ Nebo v té samé knize v té samé kapitole dál nalézáme: „Když býk potrká muže nebo ženu tak, že zemřou, musí být ten býk ukamenován a jeho maso se nebude jíst; majitel toho býka pak bude bez viny. Jestliže ale byl ten býk trkavý už od dřívějšíka a jeho majitel byl varován, ale nehlídal ho a ten býk zabije muže nebo ženu, bude býk ukamenován a zemře i jeho majitel. Jestliže mu bude uloženo výkupné, dá výplatou za svůj život vše, co mu bude uloženo.“ Pokud by bylo možno u prvního příkladu vznést námitku, že není zcela jasné, zda se jedná o sankci nebo o náhradu škody za způsobenou tělesnou újmu, u druhého příkladu lze již zcela jednoznačně mluvit o sankcích veřejnoprávní povahy. Ukamenování býka, kterého maso se nebude jíst je již nutno považovat za majetkovou újmu na straně pachatele, která však nemá žádný ekvivalent v majetkové sféře poškozeného. Nadto existenci možnosti vykoupit se z trestu smrti, lze považovat za primitivní chápání peněžitého trestu jako trestu alternativního, v daném případě jako alternativu k trestu smrti.

Jak je patrné, peněžitý trest, resp. sankce majetkové povahy jsou staré jak lidstvo samo. Není proto žádným překvapením, že tuto sankci v různých obdobích nacházíme v každém moderním psaném trestním kodexu, který kdy platil na území České republiky.¹ Výjimky samozřejmě nepředstavuje ani stávající trestní zákon² ani rekodifikovaný trestní zákoník.³ V plném rozsahu se lze ztotožnit s názorem, že „peněžitý trest je jedním z nejdůležitějších a nejvyužívanějších trestů nespojených s odnětím svobody a je významnou alternativou ke krátkodobým trestům odnětí svobody.“⁴ Jakékoli pochybnosti o tom, že peněžitý trest má v českém trestním právu své pevné a nezastupitelné místo rozptyluje již letný náhled do Statistické ročenky kriminality vydávané Ministerstvem spravedlnosti ČR, ze které plyne, že jen v roce 2008 byl tento trest uložen v 5307 případech, což z něho činí čtvrtý nejvyužívanější trest vůbec.⁵

Nicméně, žádná právní úprava není a nikdy nebude dokonalá, přičemž výjimku z tohoto pravidla pochopitelně netvoří ani úprava peněžitého trestu. Zákonodárce proto na některé problémy, resp. nedostatky peněžitého trestu

---

¹ Např. zákon č. 86/1950, trestní zákon (§§ 48 až 50) nebo zákon č. 117/1852, trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích (§ 241)

² Zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, trestní zákon

³ Zákon č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů, trestní zákoník

⁴ Srov.: Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha : C.H. Beck, 2000, str. 463

⁵ Zdroj: Statistická ročenka kriminality vydávané Ministerstvem spravedlnosti ČR (<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>)

související s rozvojem společnosti v rámci rekodifikace trestního práva pochopitelně reaguje. Následující část příspěvku již bude věnována výlučně podobě peněžitého trestu v rámci rekodifikovaného trestního zákoníku.

Peněžitý trest ve světle rekodifikace trestního práva

V novém trestním zákoníku je úprava peněžitého trestu obsažena v ustanovením §§ 67 až 69 zákona č. 40/2009 Sb. ve znění pozdějších předpisů, trestní zákoník (dále jen „trestní zákoník“).

Podmínky uložení peněžitého trestu

S přihlédnutím ke skutečnosti, že mantinely ukládání tohoto trestu v podobě výčtu trestných činů, na které dopadá, se oproti stávající právní úpravě nikterak nemění, není nevyhnutné je na tomto místě podrobně popisovat a lze odkázat na řadu odborných publikací, které se touto problematikou zevrubně a pečlivě zabývají.⁶ Pouze pro úplnost v rámci tohoto textu okrajově uvedu, že dle § 67 odst. 1 a 2 nového trestního zákoníku je možné peněžitý trest uložit, jestliže pachatel pro sebe nebo pro jiného úmyslným trestným činem získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Bez uvedených podmínek může soud uložit peněžitý trest pouze v případě, že trestní zákon uložení tohoto trestu za spáchaný trestný čin dovoluje, nebo ho ukládá za přečin a vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele nepodmíněný trest odnětí svobody současně neukládá.

Možnost uložení peněžitého trestu jako trestu samostatného upravuje ustanovení § 69 odst. 3 trestního zákona zásadně obdobně jako je tomu u stávající právní úpravy, tak, že jako samostatný trest může být peněžitý trest uložen, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba.

Výměra peněžitého trestu

Lze říct, že právě ohledně výměry peněžitého trestu překonala úprava této sankce v rámci rekodifikace největší změny. Stávající trestní zákon upravuje „mantinely“ ukládání peněžitého trestu pouze tak, že tento je možné ukládat v rozmezí od 2.000,- Kč do 5.000.000,- Kč, přičemž je pouze stanoveno, že soud při výměře peněžitého trestu přihledne k osobní a majetkovým poměrům pachatele.

---

⁶ Např. Jelínek, J.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.. Praha : Linde a.s., 2005; Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Brno : Masarykova univerzita, 2002; Kratochvíl, V.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Brno : Masarykova univerzita, 2005; Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha : C.H.Beck, 2000; Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha : C.H. Beck, 2000; a mnohé další.

Nová právní úpravu podchycuje výměru mnohem komplexněji. Ustanovení § 68 zavádí do českého právního řádu nové pravidla pro určování výměry peněžitého trestu, když stanovuje, že peněžitý trest se ukládá v denních sazbách a činí nejméně 20 a nejvíce 730 celých denních sazeb, přičemž jedna denní sazba činí nejméně 100 Kč a nejvíce 50 000 Kč. Jak je patrné, v první řadě se poměrně radikálním způsobem mění „rozpětí“, v rámci kterého bude možné peněžitý trest ukládat. Dolní hranice zůstává u 2 000 Kč, nicméně horní hranice tohoto trestu v rámci nové úpravy může dosahovat až 36 500 000 Kč. Uvedený posun horní hranice výměry peněžitého trestu nelze hodnotit jinak, než jako pozitivně. V současné společnosti jsou ekonomické rozdíly mezi občany více než propastné a pokud má peněžitý trest skutečně naplňovat svůj účel, tj. zasáhnout do majetkové sféry odsouzeného natolik citelně, aby se do budoucna vyvaroval páchaní trestné činnosti, zákonitě musí být rozpětí výměry peněžitého trestu co nejširší. Horní hranici výměry peněžitého trestu ve výši 36 500 000 Kč lze již považovat za značně citelnou ujmu i pro odsouzené pocházející z více než nadstandardních majetkových poměrů.

Ze změny způsobu určování výměry peněžitého trestu však neplyne pouze navýšení její horní hranice. Mnohem podstatnější skutečností v tomto směru je ustanovení § 68 odst. 3 trestního zákoníku, ve kterém je stanoveno pravidlo pro vyměřování výše peněžitého trestu konkrétním pachatelům. Počet denních sazeb soud určí s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu. Výši jedné denní sazby peněžitého trestu stanoví soud se zřetelem k osobním a majetkovým poměrům pachatele. Přitom vychází zpravidla z čistého příjmu, který pachatel má nebo by mohl mít průměrně za jeden den. Dále je stanoveno, že příjmy pachatele, jeho majetek a výnosy z něj, jakož i jiné podklady pro určení výše denní sazby mohou být stanoveny odhadem soudu.

Důvodová zpráva⁷ k návrhu nového trestního zákoníku k tomuto uvádí, že „nově by měl být systém majetkových sankcí doplněn o ukládání peněžitého trestu ve formě tzv. denních pokut, jejichž podstatou je vyjádření povahy a závažnosti činu počtem denních sazeb, přičemž za každý den musí být uhrazena určitá peněžní částka stanovená na základě pečlivého hodnocení majetkových poměrů pachatele, kdy se při stanovení výše denní sazby přihlíží k majetkovým poměrům pachatele, a vychází se především z čistého příjmu, který pachatel má nebo by mohl mít při náležitém využití svých schopností průměrně za jeden den. Tyto částky mohou být stanoveny i odhadem soudu, zejména v případě, kdy pachatel v době ukládání trestu nepracuje, anebo kdy v důsledku jeho postoje k trestnímu řízení není možné jeho skutečný denní příjem náležitě zjistit. Systém denních pokut je třeba chápat jako způsob výpočtu celkové částky tvořící peněžitý trest a není s ním nutně spojeno jeho placení ve formě řady jednotlivých termínovaných splátek. V našich podmínkách se jeví však potřebným spojit obě tato

---

⁷ Dostupná z www.psp.cz

hlediska - způsob výpočtu i způsob zaplacení ve splátkách, neboť je to nejučinnější z hlediska účelu trestu i výkonu tohoto trestu.“

Přestože se v důvodové zprávě výslovně uvádí, že systém denních pokut představuje způsob výpočtu výměry peněžitého trestu a není s ním nezbytně spojeno uhrazení peněžitého trestu ve splátkách, přinejmenším v rámci úvah *de lege ferenda* by bylo vhodné uvažovat o denních pokutách i v tomto smyslu. Požadovat po pachateli, aby hradil peněžité trest v denních splátkách, by bylo samozřejmě nezbytné považovat za zbytečně šikanózní. Avšak výkon peněžitého trestu v pravidelných, třeba týdenních splátkách, klidně spojených s povinností tyto splátky hradit osobně třeba probačnímu úředníkovi, by mohl vnést zejména u pachatelů blízkých věku mladistvých velice zajímavý element z pohledu jejich nápravy. Značně by se tím zvyšovala citelnost tohoto trestu, zejména u takto specifikovaného okruhu pachatelů, kterým by byly v pravidelných intervalech odčerpávány finanční prostředky, které by jinak mohli využít k jiným účelům. Také povinnost hradit jednotlivé splátky osobně by k citelnosti této sankce výrazně, avšak ne neúměrně přispěla. Je potřeba si otevřeně přiznat, že u takto specifikovaného okruhu pachatelů za ně peněžité trest obvykle uhradí rodiče, nebo jím s úhradou peněžitého trestu alespoň pomůžou. S tímto souvisí další zajímavý aspekt nápravy pachatele, kterým je pocit viny a odpovědnosti, avšak ne vůči státu či společnosti, ale právě vůči nejbližším lidem z okruhu pachatele. Pokud takový pachatel uhradí (resp. někdo za něho uhradí peněžité trest najednou), vliv rodiny se bude v tomto směru projevovat nanejvýš měsíc, možná dva. Pokud odsouzený pachatel bude nucen pravidelně odnášet určitý finanční obnos, což by mu a jeho nejbližším zároveň jeho deliktní jednání opakovaně a opakovaně připomínalo, byl by tento vliv co do délky a intenzity nepochybně znatelnější.

Splátky peněžitého trestu

Obdobně jako stávající trestní zákon, tak i nový trestní zákoník pamatuje s ohledem na majetkové poměry pachatele na možnost uhrazení peněžitého trestu v pravidelných přiměřených splátkách, které musí být ze zákona měsíční. Stávající právní úprava v tomto směru oproti rekodifikovanému trestnímu zákoníku trpí, resp. lze říct, že už jenom trpěla nedostatkem, který se v rámci rekodifikace podařilo alespoň částečně odstranit. V současné době účinný trestní zákon totiž nepamatoval na situace, kdy by odsouzený pachatel výkon peněžitého trestu v pravidelných měsíčních splátkách nedodržel. Rekodifikovaný trestní zákoník však ustanovení o přiměřených splátkách peněžitého trestu doplnil v tom smyslu, že odsouzený pachatel ztratí výhodu výkonu peněžitého trestu ve splátkách, nedodrží-li termíny splátek. Z dikce ustanovení § 68 odst. 5 trestního zákoníku „soud může určit“ však plyne, že i o této skutečnosti, tj. o ztrátě výhody splátek peněžitého trestu musí soud rozhodnout předem, již v odsuzujícím rozsudku. Pokud tak neučiní, stává se situace opět velice komplikovaně řešitelnou.

Motivace pachatele k dobrovolnému výkonu peněžitého trestu

Stejně jako v rámci stávající právní úpravy, tak i ve světle rekonstrukce trestního práva zůstává spornou efektivní možnost motivace odsouzeného pachatele k dobrovolnému splnění peněžitého trestu. Toto motivování pachatele spočívá v „pohružce“ výkonu náhradního trestu odnětí svobody pro případ dobrovolného nevykonání peněžitého trestu. Je pouze pochopitelné, že s ohledem na zvýšení horní hranice výměry peněžitého trestu došlo také ke zvýšení maximální výměry náhradního trestu odnětí svobody ze dvou na čtyři roky.

S přihlédnutím k horní hranici výměry ve výši 36 500 000 Kč však zůstává na pováženu efektivita této motivace i přes shora uvedené zvýšení maximálně přípustného náhradního trestu odnětí svobody. Řada pachatelů již nyní volí raději výkon náhradního trestu odnětí svobody před zaplacením peněžitého trestu, nebo peněžitého trestu zaplatí jenom částečně a posléze vykonají pouze poměrnou část náhradního trestu odnětí svobody, což ne zcela koresponduje s naplněním účelu tohoto alternativního trestu.

Řešení tohoto problému přitom může spočívat ve zcela jednoduché pozitivní motivaci pachatele. Poslední část příspěvku tedy bude věnována ustanovení § 69 odst. 2 v návaznosti na ustanovení § 105 odst. 1 písm. e) trestního zákoníku, resp. ustanovení § 54 odst. 4 v návaznosti na § 69 odst. 1 písm. c) stávajícího trestního zákona, které upravují institut zahlazení odsouzení. Zahlazení odsouzení probíhá u peněžitého trestu ve dvojitým režimu, když se rozlišuje, zda byl peněžité trest uložen pro trestný čin spáchaný z nedbalosti nebo úmyslně. K zahlazení odsouzení k peněžitému trestu uloženému za nedbalostní trestný čin dochází hned jeho výkonem, avšak na zahlazení odsouzení k peněžitému trestu pro úmyslný trestný čin musí pachatel počkat 1 rok. Uvedenou změnu oproti stávající právní úpravě lze zcela jednoznačně považovat za pokrok, neboť podle současného trestního zákona je tato lhůta tříletá.

Vyvstává otázka, proč nemotivovat odsouzeného pachatele k řádnému výkonu peněžitého trestu pozitivně, tj. „čistým“ rejstříkem trestů, což lze v dnešní době považovat za esenciální pro každého člověka, který chce ve společnosti fungovat jako její řádný a plnohodnotný člen. De lege ferenda by tedy bylo vhodné uvažovat o tom, že by se ve světle zahlazení odsouzení peněžitého trestu přestaly rozlišovat úmyslné a nedbalostní trestné činy.

Závěr

Peněžité trest jako alternativa k nepodmíněnému trestu odnětí svobody má v právním řádu České republiky své nezastupitelné a užitečné místo. V současné době již nelze předpokládat, že by se z právní úpravy vytratil. Je ale pochopitelně nevyhnutné pořád diskutovat o jeho konkrétní podobě, aby mohl co nejefektivněji naplňovat svůj účel a do budoucna pozitivně ovlivňovat chování odsouzených pachatelů. Autor tohoto textu doufá, že

svým dílčím příspěvkem této diskuzi do budoucna napomohl, a že nezůstane uzavřená.

Literature:

- Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Jelínek, J.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštná část.. Praha : Linde a.s., 2005
- Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Brno : Masarykova univerzita, 2002
- Kratochvíl, V.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Brno : Masarykova univerzita, 2005
- Sotolář, A, Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha : C.H.Beck, 2000
- Statistická ročenky kriminality vydávané Ministerstvem spravedlnosti ČR (<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>)
- Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha : C.H. Beck, 2000

Contact – email

ondro@mail.muni.cz